

УДК 739.2.02-051(477)"19/20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.03.580>

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ПРОВІДНИХ МИСТЦІВ СУЧАСНОГО ЮВЕЛІРСТВА УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ В. БАЛИБЕРДИНА, О. ГАРКУСА, Т. КАЛЮЖНОЇ)

Сергій ЛУЦЬ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7248-230x>

кандидат мистецтвознавства, старший викладач,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва,
вул. Огієнка, 61, 32300, м. Кам'янець-Подільський, Україна,
e-mail: luts_s@ukr.net

У дослідженні робиться спроба показати узагальнену картину характерних індивідуальних методів та принципів формотворення в творчості провідних художників-ювелірів України — на прикладі В. Балибердіна (м. Київ), О. Гаркуса (м. Косів Івано-Франківської обл.), Т. Калюжної (м. Донецьк), що до певної міри відображає специфіку творчих процесів мистців з різних регіонів країни, а також традиції та тенденції розвитку сучасного українського ювелірного мистецтва загалом.

Метою дослідження є узагальнений аналіз основних характерних особливостей творчості провідних мистців українського ювелірного мистецтва кінця ХХ — початку ХХІ ст., що є актуальним для висвітлення формування та утворення нових форм, тенденцій, методів, стилістичних напрямів та перспективного розвитку ювелірного мистецтва України в цілому. Сучасне ювелірство України виразно звучить креативним експериментаторством всіх набутих людством культурно-мистецьких напрацювань у різних форматах, водночас поєднуючи як традиційні, так і альтернативні матеріали та технології.

Методологія дослідження полягає у застосуванні комплексної методики, що утворюється із поєднання низки наукових методів: порівняльно-історичного, структурно-типологічного, аналітико-описового, образно-стилістичного аналізу.

Ключові слова: українське ювелірство, художник-ювелір, традиції, експериментаторство, стилістика, методи, концепції, формотворення.

Serhii LUTS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7248-230x>

PhD in Arts, senior lecturer of the department
of fine and decorative arts and restoration of works
of art of the Kamianets-Podilskyi

Ivan Ohienko National University,

61, Ogienko street, 32300, Kamyanets-Podilsky, Ukraine,

e-mail: luts_s@ukr.net

CHARACTERISTIC FEATURES OF THE WORK OF THE LEADING ARTISTS OF CONTEMPORARY JEWELRY OF UKRAINE (BY EXAMPLE: V. BALYBERDIN, O. GARKUS, T. KALYUZHNA)

Currently, the development of Ukrainian jewelry is observed, where the emphasis is on the revival of traditional technologies of art metal and their introduction into the author's jewelry art, which sounds creative experimentation of all acquired cultural and artistic achievements in various formats, combining both traditional and alternative materials.

The aim of the work is to generalize the analysis of the main characteristic features of the work of leading artists of Ukrainian jewelry of the late XX — early XXI centuries, in particular: V. Balyberdin, O. Garkus, T. Kalyuzhna.

The methodology of research is to apply a complex methodology, which is formed from a combination of a number of scientific methods: comparative-historical, structural-typological, analytical-descriptive, imaginative-stylistic analysis.

Scientific novelty. In this study an attempt is made to show a generalized picture of characteristic individual methods and principles of shaping in the works of leading jewelry artists of Ukraine: V. Balyberdin (Kyiv), O. Garkus (Kosiv, Ivano-Frankivsk region), T. Kalyuzhna (Donetsk), which to a certain extent reflects the specifics of creative processes of artists from different regions of the country, as well as the traditions and tendencies of development of modern Ukrainian jewelry in general.

Conclusions. It is established that traditional technologies of art metal are the basis for further creative methods and searches for shaping in the works of contemporary jewelry artists of Ukraine. The birth of modern stylistic forms, new means of expression of artistic image through the prism of experiments with this or that material, the combination of traditional and new technological and technical processes are characteristic features in the work of leading Ukrainian jewelry artists, in particular: V. Balyberdin, O. Garkus, T. Kalyuzhna. Modern Ukrainian jewelry outlines new specific principles of compositional and technological shaping, which are characterized in particular by national features of the traditions of Ukrainian decorative and applied art, where artists are shown individual ways of performing jewelry. All this gives rise to the formation of new forms, tendencies, methods, stylistic directions and perspective development of jewelry in Ukraine as a whole.

Keywords: Ukrainian jewelry, jewelry artist, traditions, experimentation, stylistics, methods, formation of forms.

Вступ. Нині спостерігається розвиток українського ювелірного мистецтва, де помітно акцентується на відродженні традиційних технологій художнього металу та впровадженні їх у авторське ювелірне мистецтво, що звучить креативним експериментаторством всіх набутих людством культурно-мистецьких напрацювань у різних форматах, поєднуючи при цьому як традиційні, так і альтернативні матеріали та технології. Як і за часів європейського модерну в різних його проявах, українські художники сучасного авторського ювелірного мистецтва черпають «натхнення з традиційних ремесел (зокрема емальєрства, ковальства, мосяжництва), з природи, фантастичних образів, архаїчних асоціацій», трансформуючи їх у інноваційно-технологічну площину формотворення [1]. Можна стверджувати, що нові методи та принципи експериментального формотворення, де в основі закладено традиційні технології в поєднанні з креативними інноваційними процесами, утворення авторських художніх концепцій є віддзеркаленням сукупності назрілих формотворчих проблем не тільки в українському, але й у світовому ювелірстві, що і є вкрай актуальним для сучасних мистецтвознавчих досліджень.

Аналізуючи та систематизуючи досліджені матеріали в галузі художнього металу, зокрема в сучасному ювелірстві України (з 1991 р. по нині), варто зазначити, що виокремлюється низка наукових праць у вигляді окремих публікацій, дисертацій та монографій українських мистецтвознавців, зокрема: Р. Шмагала, З. Чегусової, Л. Пасічник, М. Кравченко [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Зокрема, видання доктора мистецтвознавства Р. Шмагала «Енциклопедія художнього металу» (2015) складається з двох томів та формує потужну джерельно-теоретичну та предметно-ілюстративну мистецтвознавчу базу щодо художнього металу, де в окремій розділі виокремлено ювелірство, емальєрство, зброярство й інші види художнього металу [1]. Також варто відзначити, що за темою дисертації виїшла друком книга Л. Пасічник «Ювелірне мистецтво України ХХ—ХХІ століть» (2017), що є першим монографічним дослідженням у зазначеній царині. Зважаючи на актуальність проблематики, кандидатка мистецтвознавства Л. Пасічник у своїй монографії повною мірою ґрунтовно розкриває систематизовану базу питань, що висвітлю-

ють, зокрема поступ сучасного українського ювелірного мистецтва кінця ХХ — початку ХХІ ст., пов'язаних із загальним розвитком українського декоративного мистецтва в європейському та світовому просторі. У зазначеному виданні проаналізовано художньо-стилістичні особливості творчих концепцій сучасних українських мистців-ювелірів, досліджено діяльність мистецьких навчальних закладів, де одним із векторів розвитку художнього металу є саме ювелірне мистецтво [4].

Метою нашого дослідження є узагальнений аналіз основних характерних особливостей творчості провідних мистців українського ювелірного мистецтва кінця ХХ — початку ХХІ ст., зокрема: В. Балибердіна, О. Гаркуса, Т. Калюжної.

Основна частина. Спостерігається, що оптимальне співвідношення традиційних методів та новаторських експериментальних чинників технологічного та творчого процесу загалом сформувало загальну концепцію розвитку новітнього українського ювелірного мистецтва, що характеризується яскравими теоретично-практичними дослідницькими методами та сприяє народженню нових творчих форм реалізації потенціалу українських художників-ювелірів кінця ХХ — початку ХХІ століття. Усі ці аспекти виводять сучасне українське ювелірство на шлях ефективної адаптації до нових принципів роботи та трансформації у простір європейського ювелірного арт-ринку. Типологічний діапазон сучасного ювелірного мистецтва України, представлений різноманітними ювелірними виробами як утилітарного, так і декоративного характеру, що все частіше звучать сучасною мовою художньо-образної філософії, побудованої на принципах концептуальної стилізації, де застосовуються методи ексклюзивного формотворення. Новітнє українське ювелірство поступово набирає ознак, що глибиною філософського, національного звучання та фаховою компетентністю щодо технологічних аспектів ефективної експериментальності творить нові тенденції розвитку формотворчих процесів у контексті сучасного ювелірного мистецтва не лише України, але й Європи та Світу.

Важливу роль у поступі ювелірного мистецтва на межі ХХ—ХХІ ст. відіграло активне впровадження до художньо-виробничого процесу прогресивних технологій моделювання, монтування, кріплення каміння, а також креативних дизайнерських рішень у компо-

зиційних та формотворчих процесах, які давно набули популярності у світовому «art-jewellery». Зауважимо, що, як і в 80-х роках ХХ ст., професійне декоративне мистецтво (йдеться про ювелірство), утверджувалося неординарними творчими особистостями, тому активізація творчих пошуків, експериментальні методи роботи з різноманітними матеріалами, специфіка пластичної мови, трансформуючись у новаторські форми декоративності, тим самим зазнають у цей період кардинальних змін та все більше наближаються до принципів авангардного мистецтва [2, с. 6].

Аналізуючи загальну картину поступу сучасного українського ювелірства, варто зупинитися на характерних ознаках творчості окремих яскравих представників цього процесу з різних регіонів країни, що безпосередньо вплинули на формування системи загальних засад вітчизняного ювелірства, зокрема: В. Балибердіна (м. Київ), О. Гаркуса (м. Косів Івано-Франківської обл.), Т. Калужної (м. Донецьк). Кожний із означених художників-ювелірів вирізняється специфікою власних художньо-стилістичних концепцій, принципами та методами формотворення, використанням тих чи інших матеріалів.

Зокрема, ювелірні твори київського художника-ювеліра Володимира Балибердіна здебільшого вирізняються статичною симетрією, традиційною стилізацією рослинних елементів, що виділяються чіткістю рисунка у композиційних схемах, де мистець зазвичай використовує техніки випилювання, гравіювання та різьблення. Бездоганно володіючи різноманітними технічними прийомами цих та інших технік художньої обробки металу, кістки, перламутру, а також інших матеріалів, художник створює витончені ажурні композиції, де домінує рослинна та зооморфна тематика, що переважно вписується в геометричну основу. Композиції В. Балибердіна демонструють філософсько-поетичне сприйняття світу автором; в основі джерела творчості покладені цікаві міфічні образи казкових персонажів-птахів, фантастичних квітів, «Дерево життя» тощо. Різноманітність асортименту творів (кулони, сережки, підвіски, персні, гребінці, брошки, медальйони та ін.) об'єднана загальною стилістикою, що висвітлює особливу манеру зазначеного майстра. Серед численних творів В. Бали-

бердіна варто виокремити: гарнітур «Весільний» (1986), гребінець «Тин» (1986), підвіски: «Квітковий» (2004), «Дерево життя» (2009), «Квіткове дерево» (2012), кулон «Фенікс» (2006), брошки: «Перехрестя» (2005), «Мелодії України» (2012), скульптури: «Янгол» (2013), «Крила» (2014) та інші. Твори майстра сприймаються як обереги, що наділені символічною значимістю філософії життя [1, с. 177; 7; 8].

Орієнтуючись на давні традиції мосяжництва та використовуючи пластичні можливості кольорових металів (мідь, латунь, срібло), художники Косова (Івано-Франківська обл.) створюють метафоричні та асоціативні образи етнічного змісту, що ґрунтуються на інтерпретаціях символів та знаків Гуцульщини. Пошуки нової архітектоніки творів, прийомів та засобів виразності увінчалися збагаченням пластичної мови, що певною мірою трансформуються в площину декоративної образності. Це відбувається під впливом поступу сучасного мистецтва та загальних тенденцій відродження українського ювелірства, де належне місце займає сучасне народне мосяжництво, що поступово набрало професійного характеру [3, с. 218]. В арсеналі косівських художників-ювелірів головні позиції здебільшого займають техніки штампування, випилювання, пропилювання, карбування, насічки, напаявання. Залежно від конкретного специфічного поєднання технік та винайдення нових виразальних прийомів, викристалізовується манера виконання майстрів та формуються власні творчі концепції. Зокрема, творчість художника-ювеліра Олега Гаркуса є зразком синтезу понять традиції та новаторства в ювелірстві, що виходять з основ гуцульського мосяжництва. Асортимент майстра різниться та диференціюється за групами: браслети, зґарди, персні, кульчики, натільні хрестики тощо [9, с. 507]. Вироби майстра виділяються особливим застосуванням технічних прийомів, що набули власних характерних ознак та вирізняються авторським стилем виконання. Поширеними техніками в основі виразальних засобів О. Гаркуса є випилювання в поєднанні зі штампуванням і пропилюванням у фантазійних інтерпретаціях зґард, перснів, хрестиків тощо. Серед творів майстра виділяються: нагрудні прикраси «Зґарди» (2003, латунь), «Оберіг» (2006, срібло, шкіра), «Ладанка» (2014, срі-

бло, шкіра), «Мошівниця» (2015, латунь, шкіра), гарнітур: кулон, кульчики, каблучка «Солярна феєрія» (2004, срібло, адуляр), гарнітур: кулон, кульчики, каблучка Чортополох» (2005, срібло, венгерський опал, ручне монтування), нагрудна прикраса «Гроловиця» (2014, срібло), кулон «Прадавнє сонце» (2013, латунь, гарячі емалі), кулон «Гуцульська Еругамма» (2015, латунь, гарячі емалі) та інші [10, с. 18—19].

Нові методи обробки та поєднання різних матеріалів спостерігається в творчості Тетяни Калюжної (м. Донецьк), яка говорить художньо-образною мовою своєрідних інсталяцій, де засобами вираження композицій стають саме фізичні та хімічні якості матеріалу (вугілля), які авторка сміливо вводить до творчо-технологічного процесу, при цьому експериментуючи з властивостями зазначеного матеріалу. Завдяки специфічним якостям естетики обробленого авторським способом вугілля, ювелірні предмети Т. Калюжної відкривають право майстра на експеримент у вирішенні синтезування художньо-естетичних та технологічно-технічних завдань. Дизайнерські рішення побудови художньо-образної архітектури її ювелірних творів завжди перебувають у стадії активного розвитку, вирізняються гранично стилізовано-абстрагованим філософським змістом та тяжіють до принципів «актуального мистецтва». Зазначимо, що Т. Калюжна працює в популярному нині напрямку так званого контемпорарі арт, що передбачає поєднання світових художніх напрацювань. У творчості дизайнера та ювеліра Т. Калюжної спостерігається синтезування класичних традиційних ювелірних технік, модернового композиційного формотворення та інтерпретації природних мотивів. Вона активно експериментує з нетрадиційними поєднаннями класичних ювелірних технік з кінематичними елементами, що на основі природних інтерпретацій утворюють особливу змістовну концепцію її творів [11].

Слід зазначити, що проблеми експериментальних пошуків широкої низки аспектів процесу виготовлення ювелірних творів, кожний з вище згаданих художників-ювелірів розв'язує в межах індивідуального стилю, що зумовлено відчуттям співзвучності попередніх та нинішньої епох. Застосування у творчості, окрім дорогоцінних металів та коштовного каміння, широкий спектр різноманітних

матеріалів, таких як: дерево, шкіра, перли, корали, художні емалі, вугілля, інші нетрадиційні для ювелірного мистецтва матеріали та поєднання їх з новаторськими методами роботи на основі класичних ювелірних технік дозволяють повною мірою відкривати явища композиційного та технологічного формотворення, що відтворюють відчуття нинішнього часу [2, с. 340—387].

Варто відзначити, що нині українське авторське ювелірство явно вийшло в площину творчого експериментаторства, де спостерігається розкриття художнього образу завдяки природнім якостям матеріалів, які використовуються в роботі. Становлення нового аналітичного мислення вирізняється специфікою утворень художньо-естетичних та філософських концепцій ювелірних творів, багатотою палітрою художньо-образної та конструктивно-технологічної мови, що якісно впливає на загальний поступ українського ювелірного мистецтва. Методи та принципи ведення творчого процесу не обмежуються усталеними канонами, а ще більше розширилися пошуками нових форм і засобів вираження, експериментаторства в авторських техніках та різних стильових напрямках, що перетинаються та поєднуються у творчості мистців сучасного ювелірного мистецтва України.

Висновки. Встановлено, що традиційні технології художнього металу є основою для подальших креативних методів та пошуків формотворення в творчості сучасних художників-ювелірів України. Народження сучасних стилістичних форм, нових засобів вираження художнього образу через призму експериментів з тим чи іншим матеріалом, поєднанням традиційних і новітніх технологічно-технічних процесів є характерними ознаками у творчості провідних українських мистців-ювелірів, зокрема В. БаLIBERДІНА, О. ГАРКУСА, Т. КАЛЮЖНОЇ. У сучасному українському ювелірстві окреслюються нові специфічні принципи композиційного та технологічного формотворення, що здебільшого характеризуються національними ознаками традицій українського декоративно-прикладного мистецтва, де мистцями транслиуються індивідуальні манери виконання ювелірних творів. Усе це дає підстави для утворення нових форм, тенденцій, методів, стилістичних напрямів та перспективного розвитку ювелірного мистецтва України в цілому.

1. Шмагало Р.Т. Художній метал України ХХ — поч. ХХІ ст. *Енциклопедія художнього металу*. Львів: Апріорі, 2015. Т. 2. 276 с.: 668 іл.
2. Чегусова З. *Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен: альбом-каталог*. Київ: Атлант Юем СІ, 2002. 511 с.
3. Пасічник Л.В. Художня спрямованість діяльності кафедр художнього металу Львівської національної академії мистецтв і Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва в контексті підготовки художників-ювелірів. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. Зб. наук. праць НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ, 2014. С. 212—220.
4. Пасічник Л.В. *Ювелірне мистецтво України ХХ—ХХІ століть: монографія*. Київ: Наукова думка, 2017. 302 с.
5. Пасічник Л. *Ювелірне мистецтво України ХХ — початку ХХІ століття (історія, стилістика, персоналії): дис. ... канд. мист.: 26.00.01*. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Київ, 2015. 223 с.
6. Кравченко М. *Мистецтво прикрас в Україні останньої третини ХХ — початку ХХІ століття: європейський контекст, художні особливості, персоналії: дис. ... канд. мист.: 17.00.06*. Львівська національна академія мистецтв. Львів, 2017. 189 с.
7. Балибердін Володимир Іванович. Секція декоративно-прикладного мистецтва: веб-сайт. URL: <http://konshu.org/section/decor/balyberdin-volodymyr.html> (дата звернення: 11.12.2021).
8. Балибердін Володимир Іванович. Виставка «Обереги душі»: веб-сайт. URL: http://miku.org.ua/ua/novini/baliberdin_volodymyr_ivanovich.html (дата звернення: 11.12.2021).
9. Содомора Х. Співвідношення традиції та новачі у художньому вирішенні чоловічих прикрас українців Карпат. *Народознавчі зошити*. 2011. № 3 (99). С. 503—508.
10. Квадра міні-метал. Ювелірне — мистецтво — міні-емалі: каталог. За ред. Л. Пасічник. Київ: Арталекс-принт, 2014. 63 с.
11. О дизайнере-ювеліре индивидуальных украшений Татьяне Калужной: веб-сайт. URL: <https://zlato.ua/manufacturers/kalyuzhnaya/> (дата звернення: 15.12.2021).

REFERENCES

- Shmagalo, R.T. (2015). Art Metal of Ukraine XX — beg. XXI century. *Encyclopedia of artistic metal* (Vol. 2). Lviv: Apriori [in Ukrainian].
- Chegusova, Z. (2002). The decorative art of Ukraine at the end of the twentieth century. 200 names: album-directory. Kyiv: Atlant Yuem SI [in Ukrainian].
- Pasichnyk, L.V. (2014). Artistic orientation of activity of the departments of art metal of Lviv National Academy of Arts and Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts in the context of preparation of jewelry artists. *Ukrainian Art Studies: materials, researches, reviews*. Coll. Sciences. works (Рр. 212—220). NAS of Ukraine; IMF them. M.T. Rylsky. Kyiv [in Ukrainian].
- Pasichnyk, L.V. (2017). *Jewelry art of Ukraine XX—XXI centuries*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Pasichnyk, L. (2016). *Jewelry art of Ukraine XX — the beginning of the XXI century (history, stylistics, personalities)*. Candidate's thesis. Kyiv: IAFE to them M.T. Rylskyi NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Kravchenko, M. (2017). *Art of decoration ornament in Ukraine of the last third of the XX — beginning of the XXI century: European context, artistic features, personalities*. Candidate's thesis. Lviv: Lviv National Academy of Arts [in Ukrainian].
- (2021). Vladimir Ivanovich Balyberdin. Applied Arts Section. Retrieved from: <http://konshu.org/section/decor/balyberdin-volodymyr.html> (last accessed: 11.12.2021).
- (2021). Vladimir Baliberdin. Exhibition «Protect the soul». Retrieved from: http://miku.org.ua/ua/novini/baliberdin_volodymyr_ivanovich.html (last accessed: 11.12.2021).
- Sodomora, H. (2011). The correlation of tradition and innovation in the artistic solution of male jewelry of the Carpathian Ukrainians. *The ethnology notebooks*, 3 (99), 503—508 [in Ukrainian].
- Pasichnyk, L. (2014). A square of mini metal. Jewelry — art — mini-enamels: catalog. Kyiv: Artalex-print [in Ukrainian].
- (2021). About designer-jeweler of individual jewelry Tatyana Kalyuzhna. Retrieved from: <https://zlato.ua/manufacturers/kalyuzhnaya/> (last accessed: 15.12.2021).